

ДО ПИТАННЯ ВИТОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Тараненко М. Г.,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри публічного права

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

У статті розглядається проблема генезису східнослов'янського етносу, зародження і формування держави антів, яка, на думку українських вчених, є витоками української державності, що передували виникненню Київської Русі.

В статье рассматривается генезис восточнославянского этноса, зарождение и формирование государства антов, которое, по мнению украинских ученых, является истоком украинской государственности, предшествовавший созданию Киевской Руси.

The article describes the problem of the origin and further development of the eastern branch of the Slavs – Antes who lived on the territory of modern Ukraine and, in the opinion of Ukrainian scientists, were the basis for the formation of the Ukrainian ethnos.

Ключові слова: Антське царство, військо, воєнна демократія, військовий союз, вождь, держава, етнос, народні збори, рада, слов'яни, судова система, український народ, цар.

Постановка проблеми. Складні і багатогранні процеси походження народів та виникнення їх держав завжди викликали і продовжують викликати підвищений інтерес дослідників. Адже проблеми етногенезу та витоків національного державотворення є дійсно фундаментальними і визначальними для кожного народу. Тому комплексне і ґрунтовне вивчення питання походження, зародження і наступного розвитку української державності є одним з найбільш пріоритетних серед сучасних історико-правових досліджень. Особливої актуальності ця наукова проблема набуває у зв'язку з неприхованим зазіханням на вітчизняну історичну спадщину наших північно-східних сусідів – росіян. Одним із таких об'єктів стала держава антів, яка, на наш погляд, є прямим початком історії українського державотворення.

Аналіз наукових досліджень. В цьому зв'язку наголосимо, що питання походження антів, виникнення і розвитку їх держави були предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених ХІХ – ХХ століть: М. Грушевського, М. Брайчевського, Б. Грекова, К. Софроненка, О. Домбровського, П.-Й. Шафарика, Г. Вернадського та інших.

У своїх працях вони намагалися проаналізувати різні аспекти історичного розвитку, побуту, культури, традицій антів та їх вплив на процеси генезису українського та інших слов'янських народів. Однак, проблема соціально-політичної організації, формування і розвитку державності антів, зазвичай, залишалася поза увагою вказаних вище авторів, або розглядалася лише фрагментарно. Аналогічну позицію в цьому контексті займають також й автори сучасних підручників і посібників з історії України та історії держави і права України (Л. Залізняка, Н. Яковенко, Ю. Зайцев, О. Субтельний, І. Винокур, С. Трубочанінов, П. Музиченко, В. Іванов та ін.).

На жаль, навіть в колективному дослідженні Я. Малика, Б. Вола, В. Чуприни «Історія української державності» питанням походження антів та виникнення їх політичної організації не приділено належної уваги. Як виняток, варто назвати авторів Лекції 2, що підготовлена В. та М. Мірошниченками, підручника «Історія держави і права України» (керівник авторського колективу А. Чайковський) та статтю «Антська держава» Ю. Касяненка і М. Страхова в Юридичній енциклопедії за редакцією Ю. Шемшученка, де розглядається проблема формування і функціонування Антського царства, як першої Української держави.

Враховуючи доволі обмежений стан наукової розробки вказаної тематики, та беручи до уваги підвищений інтерес до неї з боку сучасних російських істориків, вважаємо, що кожна спроба предметного дослідження її різних аспектів, безумовно, має беззаперечний актуальний характер і значення. Адже питання встановлення справжніх витоків української державності є принциповим і визначальним для самоідентифікації України як держави.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах особливої ваги набуває розв'язання таких складних теоретичних питань як походження українського етносу, визначення його місця і ролі в

середовищі інших слов'янських народів, формування етнічної території, виникнення особливостей мови, традицій, культури і, безумовно, суспільно-політичної організації українців. Надзвичайної гостроти дана проблема набуває на тлі гібридної війни, розв'язаної керівництвом Кремля проти нашої держави, в ході якої в якості одного з основних компонентів російської експансії в Україні використовується так звана «війна за історію», головним ідеологічним посилом якої є путінський історичний постулат, що Україна – це «неприродне державне утворення, приречене на швидку загибель» [23].

У цьому контексті зазначимо, що історики автохтонної школи походження українського народу наголошують, що українці є автохтонними на своїй землі ще з часів сивої давнини (від грецького аутос – сам, хтонес – земля, належний за походженням до даної території, місцевий). На їх думку, український етнос, розвивався автономно, на своєму власному підґрунті. Початки цієї теорії були закладені в першій половині XIX ст. М. Маркевичем в його «Історії Малоросії», де минуле українського народу подається відокремлено від історії народу російського. За твердженням автора, малоросійський (український) народ походить від іншої, ніж народ великоруський, племінної основи [19, с. 6]. Теоретичні положення М. Маркевича в наступні часи розвинув відомий український історик М. Костомаров у праці «Дві руські народності» [17, с. 226]. У 1904 р. автохтонно-автономічна концепція була підтримана і поглиблена М. Грушевським у його «Звичайній схемі "руської" історії й справі раціонального укладу історії східного слов'янства». На думку М. Грушевського, етнічні початки українців прослідковуються на території сучасної України ще з неолітичних часів. Таким чином, факт існування давньоруської народності ним заперечувався, а розклад загальнослов'янської спільності відразу приводив до утворення трьох етнічно близьких, але відособлених один від одного східнослов'янських народів [5].

Досліджуючи першоджерела української цивілізації та державотворення, Михайло Грушевський наголошував, що порогом історії українського народу слід вважати IV ст. н. е. До цього часу племена, на основі яких сформувався український етнос, були фактично лише частиною слов'янської групи племен. «Розселення українських племен на їх нинішній території співпадає з початком їх історичного життя, – писав М. Грушевський у праці «Нарис історії українського народу». – Століття, що наступають після розселення, підготовляють державну організацію, історія якої складає головний зміст першого періоду життя українського народу» [6, с. 9-21].

Новітні наукові знахідки і відкриття дослідників української минувшини в основному підтверджують висновки видатного вітчизняного вченого. Про існування державних союзів слов'янських племен на території України, зокрема, переконливо свідчать численні пам'ятки пеньківської археологічної культури, знайдені під час розкопок стародавніх городищ Подніпров'я, Подністров'я та Побужжя. Саме на цій території в IV ст. н. е. об'єдналася в державний союз група слов'янських племен – антив.

Хто ж такі анти? Що нам про них відомо? В цьому зв'язку зазначимо, що у давніх вітчизняних літописах вони не згадуються. Про анти йдеться виключно в іноземних джерелах. Зокрема, свідчення візантійських, готських, латинських та арабських авторів VI–VII ст. про анти є першими незаперечними історичними згадками про слов'янські племена на східноєвропейській рівнині. Як повідомляли тогочасні історики (візантійські – Прокопій Кесарійський, Менандр, готський – Йордан та ін.), анти являли собою частину слов'ян-венедів, що компактно проживали між Дніпром і Дністром і далі на схід від Дніпра (фактично в межах сучасної України). Зокрема, за повідомленням Йордана, анти займали великий простір «від Данастра (Дністра) до Данапра (Дніпра), там, де Понтійське (Чорне) море утворює луку» [15, с. 115]. Саме на цей період, на думку вітчизняних істориків, припадає розквіт пеньківської археологічної культури [13, с. 52]. Перша згадка про анти у писемних джерелах датована 375, остання – 602 р. н. е. Мовою анти, на думку лінгвістів, була слов'янська. Імена вождів (Бож, Мусокій, Лаврит та ін.) теж звучать як слов'янські. Культура, звичаї та норми їхнього суспільного укладу мали також чітко виражене слов'янське забарвлення. Релігійні уявлення були такими ж язичницькими, як згодом і поганська віра східних слов'ян [24, с. 20].

Виходячи з цих засад, значна частина істориків справедливо вважала анти протослов'янами, або просто слов'янами (О. Шахматов, М. Погодін, С. Соловйов та ін.). На відміну від російських вчених, вітчизняні дослідники дотримувалися думки, що анти – прямі предки українського народу або навіть перші українці [4, с. 11; 7, с. 32; 8, с. 172, 177; 26, с. 116-117]. Цікаві міркування щодо походження терміну «анти» висловлюють лінгвісти (О. Трубочев, Ф. Філін, М. Фасмер та ін.). Зокрема, Ф. Філін вважає, що слово «анти» співзвучне з давньоіранськими словами *antas* («кінець», «край»), *antyas* («що знаходиться на краю») та осетинським *attiya* («той, що позаду»). Звідси анти – пограничні жителі, ті, що живуть на Україні, українці [10, с. 132]. Як бачимо, за визначенням лінгвістів, етнонім «анти» у смислово-розумінні означає «кінець», «край», «окраїна». Тому, на думку українського історика В. Барана, етнонім «анти» зароджується на споконвічній межі між землеробським і кочовим світом. За його словами, слов'яни – землероби були для іраномовних скіфів та сарматів окраїнним народом – антами по відношенню до античних цивілізацій [1, с. 55].

Доволі оригінальні припущення щодо наукового трактування «антської проблеми» висловлює також відомий сучасний український історик М. Брайчевський. Поділяючи в цілому погляди своїх попе-

редників, він довів принципову ідентичність вітчизняних літописних полян та антів з іноземних джерел. За його твердженням, самі себе ці люди називали полянами, степові ж сусіди – сармати (а від них уже й інші народи, що жили південніше) знали їх під назвою антів, тобто «крайніх», тих, що живуть «на краю», «окраїнних людей». Цілком можливо, що саме звідси, від цих «окраїнних людей» – антів, на наш погляд, бере свій початок назва нашої держави і народу [24, с. 20]. Водночас, зазначимо, що за висновками М. Брайчевського, початки української державності ведуть нас саме в антські часи [2, с. 37]

Як свідчать писемні та археологічні джерела, анти жили невеликими поселеннями на берегах річок та озер, займалися скотарством та хліборобством. Вони мали військові укріплення не в кожному селі, а спільні – для кількох поселень [21, с. 68]. Ці фортифікаційні споруди були у вигляді дерев'яних стін, частоколів, земляних валів і ровів. Археологами в цих поселеннях-городищах виявлено залишки ремісничих майстерень, велику кількість різноманітних виробів із металів. Ці знайдені артефакти, як вважають дослідники, вказують на існування вже в VI-VII століттях економічно розвинутих осередків, які були адміністративно-політичними центрами слов'янських племен, зародками майбутніх середньовічних міст [13, с. 52].

На думку вчених, в антів в цей час на зміну родовій общині прийшла нова, територіальна сільська община, в якій поступово виділилися окремі заможні сім'ї, що володіли певною власністю. Ця новонароджена племінна верхівка була досить різноманітною. До неї входили, передовсім, вожді племен, котрих зарубіжні історики називають королями, старійшинами, «вельможами». Вони помітно виділялися з основної маси населення своїм майновим становищем, збагачуючись за рахунок привласнення продуктів праці членів общини у вигляді данини [24, с. 20]. Воєнна здобич, контрибуції, подарунки сприяли також накопиченню багатств антських вождів, що, в свою чергу, посилювало їх військову і політичну владу. Все це прискорювало майнову та соціальну диференціацію антського суспільства, сприяло формуванню в ньому класових відносин. За свідченнями візантійських істориків, у антів значного розвитку набуло рабство, яке поряд із збиранням данини було початковою формою експлуатації в процесі становлення класового суспільства [25, с. 14].

На думку дослідників, у цей період в антів виникає перехідна (між докласовою і класовою формаціями) форма управління суспільством, коли продовжували використовуватися деякі родові форми регулювання соціальних процесів, але вже в інтересах пануючого класу, що поступово зароджувався. Таку форму управління суспільством деякі дослідники називають воєнною демократією, на стадії якої знаходилися й анти. За визначенням А.Ніколової, воєнна демократія є особливою – потестарною структурою суспільної організації, за якої існують народні збори, що включають тільки общинників – воїнів (озброєний народ), військовий лідер (вождь) та рада старійшин, яка відіграє другорядну роль [11, с. 594]. Воєнна демократія містила в собі якості, властиві суспільному самоврядуванню, й водночас елементи державного ладу. В результаті посилення соціальної диференціації в союзах слов'янських племен усе більше зміцнювалася державно-правова основа, що зумовлювало поглиблення класового поділу суспільства й утворення держави [24, с. 21].

Варто зазначити, що суспільний і політичний лад антів привертав до себе пильну увагу очевидців. Зокрема, Прокопій Кесарійський писав, що антами не править хтось один, а здавна управляє ними народне зібрання, і всі справи, добрі чи лихі, вони вирішують спільно (демократія). Проте в моменти загальної небезпеки вони обирали царя («гех»), авторитет якого визнавав увесь народ. Такими вождями антів були Бож, Ардагаст, Мусокій, Доброгаст та ін. [9, с. 491; 27, с. 124].

На думку сучасних українських вчених В. та М. Мірошниченків, на етапі формування і становлення держави антів влада царя (рекса) була виборною і тимчасовою (на час війни з сусідами і кочівниками-завойовниками). На цю посаду, зазвичай, обиралися військові вожді, котрі мали великий вплив і користувалися заслуженим авторитетом серед народу. В період найвищої воєнно-політичної активності Антського царства влада царів стає спадковою, з посиленням централізаторських тенденцій, але все ж не перетворюється на абсолютну [12, с. 34].

В цьому контексті зауважимо, що при антських царях діяв дорадчий орган – рада знаті, яка називалася коментом і певним чином впливала на прийняття правителями важливих політичних рішень. Виявом демократії в державі антів були також всенародні збори – народне віче, яке за словами М. Брайчевського, суттєво обмежувало царські прерогативи [2, с. 37]. В загальноплемінних вічових зборах, як правило, брали участь цар, його найближче оточення і представники від племен на чолі з племінними аристократами, так звана рада племінного союзу. До таких відомих представників антської знаті, окрім царів, зокрема, належали Ідарій, Келогаст, Мезамир [27, с. 124]. За свідченнями істориків, на загальноплемінних вічових зборах вирішувалися доленосні для Антської держави питання оборони, участі у військових походах, оголошення війни, укладення миру та ін. Про велике значення для антів таких зборів говорить Прокопій Кесарійський, який наголошував, що анти «дотримуються демократичних традицій і з давніх часів живуть у народоправстві» [22, с. 250].

Однак під час війни антів з готами демократичні традиції, започатковані в антському суспільстві, помітно послаблюються. За свідченням готського історика Йордана, в цей період влада антських

царів значно посилюється, стає не виборною, а спадковою, внаслідок чого формується правляча царська династія [15, с. 115]. За таких умов, на думку В. та М. Мірошниченків, зародження централізаторських тенденцій з боку царя (рекса) посилили відцентрові настрої представників владних структур на місцях, що призвело до виникнення внутрішньої опозиції царській владі. Таке становище в Антському царстві, на наш погляд, підтверджує у своїх спостереженнях візантійський імператор Маврикій Стратег, котрий наприкінці VI – на початку VII ст. зазначав, що в середовищі антів відсутня єдина думка, коли вони збираються разом. Як правило, прийняте вождями спільне рішення порушується, тому що вони налаштовані вороже один щодо одного і ніхто з них не хоче поступитися іншому [25, с. 15]. З посиленням цих відцентрових тенденцій, напевно, послаблювалася антська держава, що стало однією з вагомих причин поразки антів від аварів на початку VII ст. [12, с. 34].

За припущенням Ю. Касяненка та М. Страхова в Антському царстві набула свого розвитку й судова влада, яка будувалася на засадах законів та звичаїв, що заповідалися антам їх пращурами. На ранньому етапі розвитку держави в антів загальних судів не було. В цей час в якості первинної ланки судової системи виступали самі антські громадяни, котрі були суддями у справах, що стосувалися безпосередньо їх родових інтересів. Згодом у антів з'являються громадські (сільські) суди. У кожному роду судові функції виконував родовий старійшина, а в племені – племенний вождь. Найвищою судовою інстанцією в державі антів був цар [27, с. 125].

Варто зазначити, що візантійські джерела свідчать й про існування в Антському царстві певних загальнообов'язкових правил поведінки і актів під назвою «закон». Згадуються, зокрема, «Закон про громадянство», «Закон про народоправство», «Закон антів про Хільбудія», право гостинності тощо. За свідченням античних авторів, в антів існував також «язичницький закон», що впливав з їх релігійних вірувань. Він знайшов своє відображення у звичаях і традиціях, які анти «самі собі встановили і судили по розуму» [27, с. 125]

За повідомленнями візантійських авторів Прокопія Кесарійського та Менандра, анти мали доволі сильну військову організацію. В разі потреби вони могли виставити військо до 100 тисяч воїнів – «воїв» [25, с. 13] (на наш погляд, ці дані дещо перевищені). «Вої» об'єднувалися в невеликі загони, що налічували декілька сотен чоловік («дружини»). З'єднані «дружини», у свою чергу, утворювали армії, які нараховували 1-2 тисячі «воїв». За висновками М. Брайчевського, в Антському царстві «військова справа перестала бути функцією всього дорослого населення, а на зміну поголовному озброєнню всіх здатних тримати меч прийшла професійна дружина – праобраз лицарського стану» [2, с. 37].

Очевидці приділяють значну увагу опису військових дій, до яких вдавалися анти. Зокрема, як зазначає Прокопій Кесарійський, антські «вої», «вступаючи в битву ідуть здебільшого маючи в руках щити і списи, а нагрудників не одягають. Деякі не мають ані сорочки (хітона), ані плаща, але тільки в коротких штанах підтягнутих широким поясом на стегнах стають битися з ворогами» [22, с.251]. Візантійці також відзначають примітивне озброєння антських дружинників. За словами Маврикія Стратега, кожен ант, зазвичай, озброєний двома невеликими списами, деякі мають щити. Вони користувалися також дерев'яними луками і невеликими стрілами, намоченими сильно діючою особливою отрутою. За його свідченням, анти «не визнають воєнного строю, не здатні битися у правильній битві, показуватися на відкритих, рівних місцях». Під час бою вони наступають з криком, що лякає суперника. Але рукопашного бою анти намагаються уникати. Як правило, вони воюють в лісах і тіснинах, де вміють воювати відмінно. За оцінкою Маврикія, анти дуже підступні, не виконують укладених договорів, їх легше підпорядкувати страхом, ніж подарунками [25, с.15]. На чолі антських загонів стояли вожді або воєводи, котрі завдяки військовій славі мали заслужений авторитет у війську. Зокрема, історичні джерела донесли до нас імена таких відомих антських воєначальників, як Всегорд, Доброгаст, Хільбудій та ін [27, с. 124].

Племінні ополчення антів досягали значних розмірів і використовувалися для боротьби проти сусідніх племен і захисту від набігів кочівників. Вони також створювалися під час переселень антів на нові території, які їм доводилося брати військовою силою. Зокрема, за свідченням готського історика Йордана, в IV ст. анти вели напружену боротьбу проти германських племен – готів, що прийшли із Скандинавії і намагалися підкорити антів та захопити їх землі. В 375 році анти завдали поразки королю готів Германаріху, але згодом його наступник – Вінитарій під час мирних переговорів підступно вбив вождя антів Божа і 70 старійшин, котрі прибули на перемовини до готів разом з ним. Однак, вже наступного року анти в союзі з гунами, яких очолював Баламбер, зуміли розбити готів та вигнати їх за межі своєї держави [15, с.115].

У VI столітті розпочався наступ антів разом із склавинами на балканські володіння Візантії. За словами М. Котляра, анти в цей час постійно загрожували північному рубезу Візантії по Дунаю, не раз долали його, вдираючись у межі імперії й часом навіть загрожували його столиці – Константинополю [16, с.8]. До середини VI століття ці походи, зазвичай, переслідували одну мету: захопити якомога більше полонених і отримати військову здобич. Візантійські автори засвідчували, що в ході

Балканських воєн анти захоплювали десятки й сотні тисяч полонених, яких обертали на рабів. На думку М. Брайчевського, у наших предків в той час навіть існувала рабовласництво, на його переконання, не набрало у антив завершеного класичного вигляду. Це підтверджує повідомлення про антив візантійського імператора Маврикія Стратега, котрий у своїй праці «Стратегікон» розповідає, що анти «тих, хто знаходиться у них в полоні, не тримали у рабстві, як інші племена, на протязі необмеженого часу, а обмежуючи [термін рабства] певним часом, пропонують їм вибір: бажають вони за певний викуп повернутися геть, чи залишитися [де вони знаходяться] на становищі вільних і друзів [25, с.14]. Як бачимо, в антив переважала інша форма залежності, значно м'якша порівняно з рабством. За оцінкою М. Брайчевського, це були зародки нової феодальної системи [2, с. 36]. Зазначимо, що аналогічної позиції в цьому питанні дотримуються й інші українські дослідники. Зокрема, на думку В. Петегирича, Антське царство було зразком такого державного утворення, в якому відбувався перехід від первісного ладу до феодалізму із ще виразними ознаками рабовласництва [13, с. 53].

Варто зауважити, що після переможної війни 550-551 рр. анти і склавини не повернулися на свої землі, а оселилися на захоплених у Візантії територіях. Протягом наступних десятиліть внаслідок швидкого розселення антив відбувається повна слов'янізація північної частини Балкан. Однак ці позитивні процеси в житті антив не були довготривалими.

В наступний період трагічну роль в історії Антського царства відіграли тюркомовні племена аварів, які просувалися на територію України з Центральної Азії. Вперше вони з'явилися на землях сучасної України в 558 році, напавши на населення Приазов'я. Наприкінці 50-х – на початку 60-х років VI ст. аварські орди спочатку спустошили землі антив, а згодом захопили колишню римську провінцію Паннонію, де заснували власну державу – Аварський каганат на чолі з ханом Баяном [9, с. 5]. На думку Л. Залізняка, конфлікт антив з аварами не був випадковим. За його словами, анти були форпостом слов'янської землеробської колонізації на межі з войовничим кочовим Степом. Як відомо, войовничі кочівники неодноразово нищили мирних землеробів на північному кордоні причорноморських степів, як до антив, так і після них [10, с 132].

З 568 року, у зв'язку із повторним вторгненням аварів в межі Антського царства, починаються аваро-слов'янські війни (568-635рр.), що у підсумку на початку VII століття призвели до загибелі Антської держави. Спроба антив укласти мир з аварами та викупити взятих в полон бранців завершилася вбивством аварами посольства антив на чолі з Мезамиром [11, с. 94]. За свідченням Менандра, Мезамир в ході цих перемовин поводить себе сміливо і гордо, не дозволяючи аварам принижувати себе. Тому за пропозицією радника аварського кагана болгарина Котрагіта авари вбили антського посланця, не зважаючи на існуючі в той час традиції поваги до таких осіб [25, с. 13]

Востаннє про антив йшлося у візантійського історика Феофілакта Симокатти та візантійського хроніста Феофана Сповідника, котрі від 602 року повідомляють про розгром антив(союзників візантійців) військом аварів на чолі з Апсихом [11, с.14]. Зокрема Симокатта з цього приводу повідомляє, що «аварський каган, одержавши звістку про набіги римлян, направив Апсиха з військом, з наказом знищити плем'я антив, які були союзниками римлян. Після цього розгрому рештки антив перейшли Дунай і осіли у Візантії» [10, с. 132]. Внаслідок цієї поразки Антське царство припиняє своє існування, не довівши до логічного кінця започатковані й розвинуті у ньому процеси державотворення.

Аналізуючи окремі ознаки Антської держави, зауважимо, що і сьогодні проблемним для дослідників залишається питання: де був головний державний центр антив? На думку Н. Полонської – Василенко, він знаходився на Чорноморському узбережжі [21, с. 69]. Схожої позиції дотримується і І. Крип'якевич, котрий навіть припускає, що столицею Антського царства могли бути такі торгові осередки, як колишня грецька колонія Ольвія чи Олешя (неподалік теперішнього Херсона), яке пізніше стало важливим комунікаційним пунктом на Дніпровому шляху [18, с. 29]. Водночас, І. Крип'якевича цікавить також питання, яку роль для антив відігравав Київ, що на той час вже існував. Адже археологи в його межах знаходять чимало пам'яток, приналежних саме антській культурі [18, с. 30].

Варто зазначити, що оцінки дані істориками політичному об'єднанню антив досить суперечливі. Дехто з них вважав його племінним союзом. Зокрема, російські історики А. Новосельцев називав його «антським союзом», В. Ключевський – «дулібським союзом» [14, с. 45, 47-48]. Інші дослідники – короткочасним військовим об'єднанням, що створювалося для боротьби з ворогом (готами, візантійцями, аварами та ін). Але цьому висновку суперечать слова Йордана, котрий писав, що анти мають спадкову царську владу (виходячи з цього, очевидно, й державу – Антське царство) [24, с. 21].

Однак, переважна більшість вітчизняних істориків, підтримуючи висновки щодо української державності антив, висловлені М. Грушевським, вважають, що анти дійсно мали власну державність. Зокрема, М. Брайчевський наголошує, що політична організація антив нагадувала структуру державних об'єднань Західної Європи (Карла Великого, бургундів, вандалів, готів) і була так само нетривкою [3, с. 344]. За його переконанням, початки української державності ведуть нас саме в антські часи.

За оцінкою І. Крип'якевича, державна організація антів була «далеко могутніша ніж про неї можемо мати уявлення з випадкових і неповних стародавніх звісток». За його словами, в історії України вона має важливе значення: український народ вперше знайшов вислів для своєї державної творчості, зорганізував державу на великій частині своєї території і опер її об море. Як наголошує І. Крип'якевич, те, що держава антів лежала «над луком Чорного моря» мало особливу вагу для майбутньої України. Адже проблема опанування моря і морської експансії стала, за його словами, на першому місці серед проблем українського життя і політики [18, с. 30]. На думку В. Петегрича, Антське царство було дійсно державним утворенням, яке наприкінці IV – на початку V ст. залишалось єдиною важливою соціально-політичною організацією в Східній Європі, здатною протистояти Візантії [13, с. 53].

Найбільш детальну, ґрунтовну і вичерпну оцінку державі антів, на наш погляд, дають В. та М. Мірошниченки, котрі зазначають, що Антське царство мало такі елементи державності, як територія, поділ населення за територіальною ознакою, публічна влада, праобраз апарату для стягнення данини, професійна дружина, віче, яке обмежувало царські прерогативи, спадкове право управління, первинна ієрархія божеств [12, с. 32]. Схожої позиції дотримуються й інші українські дослідники, які переконані, що сам факт об'єднання антів у політичний союз фактично був першою відомою спробою прямих предків українського народу створити власне державне утворення з організованим військом та участю населення в політичному житті, яке проіснувало три сторіччя (кінець IV – початок VII ст.) [21, с. 69; 27, с. 124Ж 13, с. 53; 24, с. 21; 20, с. 32]. В 602 р. держава антів упала під тиском кочових племен аварів. Після чого анти в писемних джерелах уже не згадуються, а в історичній літературі починає вживатися об'єднана назва – слов'яни.

Висновок. У підсумку зазначимо, що в історичній долі українського народу та створеної ним державності помітне місце відіграли представники східнослов'янського етносу – анти, котрі, на думку переважної більшості вітчизняних істориків, були основою формування українського народу та творцями першої української держави – Антського царства, яке стало витокami формування в наступні часи Київського князівства, а згодом – Київської Русі.

Література:

1. Баран В.Д. Давні слов'яни, – К.: Видавничий дім «Альтернативи». – 1998. – 336 с.
2. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Видавництво поліграфічний центр «Знання». – 1993. – 208 с.
3. Брайчевський М. Ю. Стародавні східні слов'яни. Нариси з стародавньої історії УРСР. – Вид. АН УРСР. – К., 1957.
4. Грушевський М.С. Анти // Записки НТШ.- Львів,- Т. XXI, кн. 1. – 1898. – С. 1-16
5. Грушевський М. Звичайна схема «Руської» історії й справа національного укладу історії східного слов'янства. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm>
6. Грушевский М. Очерк истории украинского народа. – Спб. – 1904. – 382 с.
7. Грушевський М. Ілюстрована історія України. – К., 1913. – 524 с.
8. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн., Т.1. – К., 1991. – 736 с.
9. Довідник з історії України (А-Я) / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид.: доопр і доповн. – К.: «Генеза» – 2001. – 1136 с.
10. Залізняк Л. Л. Нариси стародавньої історії України.- Київ: Абрис, 1994, 256 с.
11. Енциклопедія Історії України: в 10 т. /Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – К.: Наук. думка. Т. 1. – 2003. – 688 с.
12. Історія держави і права України: Підручник / А.С. Чайковський (кер. авт. кол.) В.І. Батрименко, Л.О. Зайцев, О.Л. Копиленко та ін. За ред.. А.С. Чайковського. – К: Юрінком-Інтер, 2006. – 512 с.
13. Історія України / Керівник авт. кол. Ю Зайцев. – Львів: Світ. – 1996. – 488 с.
14. История России с древнейших времен до конца XVII века/А.П. Новосельцев, А. И. Сахаров, В.И. Буганов, В. Д. Назаров;отв. ред. А. И. Сахаров, А.П. Новосельцев. – М. Издательство АСТ, 1997. – 576 с.
15. Иордан О происхождении и деяниях готов. – М.: Изд-во вост. лит., 1960. – 436 с.
16. Котляр М., Кульчицький С. Шляхами віків: довідник з історії України. – К., Україна. – 1993. – 380 с.
17. Костомаров Н. Две русские народности // Костомаров Н. Исторические монографии и исследования. – СПб. – 1863. – Т. 1. – 508 с.
18. Крип'якевич І. П. Історія України. – Львів: Видавництво «Світ». – 1992. – 557 с.
19. Маркевич Н. История Малороссии. – М. – 1842. – Т. 1. – 388 с.
20. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посібник. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1999. – 662 с.

21. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т., т. 1 До середини XVII століття. – К.: Либідь. – 1992. – 640 с.
22. Прокопий Кесарийский. Война с готами// Пер. С. П. Кондратьев. – М.: Арктос, 1996. – 167 с.
23. Рудюк С. Як створити образ ворога? Україна в російських підручниках // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/digest/2011/09/18/54961>
24. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності. – К.: Либідь. – 1999. – 480 с.
25. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / Упоряд. А.С. Чайковський (кер.) О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс та ін.). – К.: Юрінком-Інтер. – 2003. – 656 с.
26. Щербаківський В.М. Формация української нації, Прага, 1940.
27. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (від. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл». – т. 1. (А-). – 1998. – 672 с.